

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 9, 2021 | 30.09.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.9.6](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.9.6)

УДК 339.564

*В. В. Дергачова,
д. е. н., професор, в.о. завідувача кафедри менеджменту підприємств,
Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського"*

ORCID ID: 0000-0003-0317-8675

*І. О. Турчак,
к. ю. н., доцент кафедри підприємництва та маркетингу,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу*

ORCID: 0000-0002-6545-8309

*О. В. Мартиненко,
аспірант кафедри менеджменту підприємств,
Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського"*

ORCID ID: 0000-0002-7241-024X

РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДО МІЖНАРОДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

V. Dergachova

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Enterprise Management,
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

I. Turchak

*PhD in Law, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship and Marketing,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Institute of Economics and Management*

O. Martynenko

*Postgraduate student, National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»*

DEVELOPMENT OF EXPORT POTENTIAL OF ENTERPRISES IN THE PROCESSING INDUSTRY OF UKRAINE IN CONDITIONS OF IMPLEMENTATION TO INTERNATIONAL INTEGRATION PROCESSES

У статті розглянуто імплементацію України до міжнародних інтеграційних процесів в контексті їх впливу на розвиток експортного потенціалу підприємств переробної галузі. Визначено вплив пандемії Covid-19 на трансформаційні процеси в міжнародних економічних відносинах та формування нової «безконтактної економіки». Ідентифіковано поняття «експортний потенціал» як економічна категорія, що відображає характер відносин між суб'єктами, які формують і використовують ресурсні можливості розвитку підприємства, і

економічний показник або комплекс показників, які надають кількісну оцінку досліджуваному потенціалу, необхідну для здійснення управлінської діяльності підприємства.

Для ідентифікації напрямів та шляхів розвитку експортного потенціалу підприємств переробної галузі України в умовах імплементації до міжнародних інтеграційних процесів, досліджено переробну галузь України за останнє десятиліття, а саме: проаналізовано динаміку обсягу реалізованої переробної продукції, її структуру, обсяг капітальних інвестицій та експорту діяльність підприємств. Виявлено, що саме деревообробна галузь переробної промисловості України є стратегічно перспективним експортоорієнтованим сегментом економіки України, яка за останнє десятиліття змогла успішно пройти крізь кризи та рецесії, наростивши обсяги виробництва. Деревообробна промисловість є також важливою ланкою в інтеграції національної економіки до міжнародних інтеграційних процесів. З огляду на вищезазначене, досліджено експортну діяльність деревообробних підприємств, темпи приросту експорту, обсяги капітальних інвестицій в галузь, індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі експорту деревини у зовнішній торгівлі України. З метою розвитку експортного потенціалу підприємств переробної галузі, зокрема деревообробного сектору в умовах імплементації до міжнародних інтеграційних процесів та у період формування та запуску «безконтактної економіки», сформовано перелік рекомендаційних заходів, впровадження яких, у довгостроковій перспективі призведе до інтенсивного розвитку як деревообробної галузі, так і переробної промисловості загалом.

The article discusses the implementation of Ukraine's international integration processes in the context of their impact on the development of export potential of processing industries. The impact of the "Covid-19" pandemic on the transformation processes in international economic relations and the formation of a new "low touch economy" is determined. Identified the concept of "export potential" as an economic category, reflecting the relationship between entities that form and use resource opportunities to develop enterprise and economic indicator or set of indicators that provide a quantitative assessment test capacity necessary for the management of the company.

In order to identify areas and ways to develop the export potential of processing industry in Ukraine in terms of implementation of international integration, the research processing industry in Ukraine over the past 10 years' period is studied, namely: the dynamics of the volume of sold processed products, its structure, the volume of capital investments and exports of enterprises are analyzed. It was found that the wood processing industry of Ukraine is a strategically promising export-oriented segment of Ukraine's economy, which over the past decade has been able to successfully go through crises and recessions, increasing production. The woodworking industry is also an important link in the integration of the national economy into international integration processes. In view of the above, the export activity of woodworking enterprises, export growth rates, volumes of capital investments in the industry, indices of physical volume, average prices and conditions of trade in timber exports in Ukraine's foreign trade are studied. In order to develop the export potential of processing industries, including woodworking sector in terms of the implementation of the international integration process and during the formation and launch of "low touch economy", generated a list of recommended actions, implementation of which, in the long run lead to intense development as the woodworking industry, as and the processing industry in general.

Ключові слова: експорт; зовнішньоекономічна діяльність; експортний потенціал; переробні підприємства; інвестиції; безконтактна економіка; інтеграційні процеси; пандемія COVID-19.

Keywords: export; foreign economic activity; export potential; processing industry; investments; low touch economy; integration processes; COVID-19.

Постановка проблеми. Поточний стан міжнародних економічних відносин характеризується високою нестабільністю зовнішнього середовища, що передусім зумовлено початком пандемії Covid-19 та введенням карантинних обмежень у світі. Це призвело до скорочення мобільності населення та міжлюдських контактів, активізувало процеси регіоналізації, проте, надало і нові можливості для розвитку бізнесу у віртуальному цифровому середовищі та певний поштовх до формування середовища «безконтактної економіки». Зазначена глобальна тенденція постає одним із визначальних структуро-перетворюючих чинників розвитку зовнішньоекономічних відносин, зокрема, і експортного потенціалу підприємств переробної галузі України в умовах імплементації до міжнародних інтеграційних процесів.

Питання розвитку експортного потенціалу підприємств переробної галузі України, у період формування цифрового бізнес-середовища, є одним з найактуальніших з огляду на необхідність забезпечення зростання та відновлення вітчизняної економіки у «постковідний» період. Стратегічно-перспективним експортноорієнтованим сегментом економіки України та важливою ланкою в інтеграції національної економіки до міжнародних інтеграційних процесів є деревообробна галузь переробної промисловості. Це зумовлює актуальність досліджуваної проблематики та необхідність аналітичних досліджень для формування пропозицій та рекомендацій щодо розвитку експортного потенціалу підприємств переробної галузі, зокрема деревообробного сектору, в умовах імплементації до міжнародних інтеграційних процесів та у період формування «безконтактної економіки».

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Питанням дослідження експортної діяльності підприємств, зокрема їх експортного потенціалу присвячені багаточисленні праці: Тюріної Н.М., Сейфуллаєвої М. С., Дейнеко Л. В., Макогона Ю.В., Ковалю Я. В., Бондара В. С., Дунської А.Р. та ін. Однак зазначене питання не втрачає своєї актуальності і потребує подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є статистичне дослідження експортного потенціалу підприємств переробної галузі, зокрема деревообробного сектору, в умовах імплементації до міжнародних інтеграційних процесів та у період формування «безконтактної економіки». Завданням дослідження є розробка рекомендаційних заходів, впровадження яких, у довгостроковій перспективі призведе до інтенсивного розвитку як деревообробної галузі, так і переробної промисловості загалом.

Основний матеріал і результати дослідження. Світ та суспільство вступили в епоху радикальних соціально-економічних змін, зумовлених новітньою технологічною революцією, пов'язаною з технологічними інноваціями, які охоплюють: наносенсори та Інтернет наноречей (nanosensors and the Internet of nanothings). Саме вони зумовлюють глибокі і масштабні зміни характеру зовнішньоекономічних відносин, які значно пришвидшуються пандемією COVID-19 [1, с.15], котра стала каталізатором трансформаційних процесів та фрагментації міжнародної спільноти. Вона загострила та прискорила негативні тенденції – кризу глобальної взаємодії, зростання глобального суперництва, посилення націоналізму, протекціонізму та популізму, призвела до зменшення мобільності населення і міжлюдських контактів, активізувала процеси регіоналізації, спричинені потребою в переорієнтації з глобальних ланцюгів постачання на місцеві та в переміщенні виробничих потужностей ближче до кінцевого споживача [2]. Проте, паралельно із нищівним ударом по економіці, пандемія створила і можливості розвитку для бізнесу у віртуальному цифровому середовищі, що значно пришвидшило формування нової «безконтактної економіки» («low touch economy») [1, с.15]. Зазначена глобальна тенденція сьогодення стає одним із визначальних структуро-перетворюючих чинників розвитку зовнішньоекономічних відносин, зокрема, і експортного потенціалу підприємств переробної галузі України в умовах її імплементації до міжнародних інтеграційних процесів.

Протягом 30 років незалежності Україна стала активним учасником міжнародних інтеграційних процесів, що засвідчує її членство у таких економічних інтеграційних об'єднаннях, як: СОТ (з 16 травня 2008 р., після підписання і ратифікації Протоколу про вступ України до СОТ [3]), ЄС (з 1 вересня 2017 р. набула чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС [4]) та НАТО (12 червня 2020 р. отримано статус партнера НАТО із розширеними можливостями [5]).

Ключовою метою імплементації держави до міжнародних інтеграційних процесів виступає створення сприятливих умов зовнішньоекономічної діяльності між Україною та країнами-членами згаданих об'єднань у контексті лібералізації торгівлі, що є результатом зниження або нівелювання торгівельних бар'єрів та є передумовою для розвитку її експортного потенціалу.

Експортний потенціал на рівні держави характеризує максимальну здатність національної економіки при певному розвитку виробничих сил виявляти та мобілізувати наявні в країні ресурси задля їх ефективного використання, що дає змогу випускати продукцію, конкурентоспроможну на зовнішніх ринках [6, с. 191]. Таким чином, експортний потенціал одночасно являє собою економічну категорію, що відображає характер відносин між суб'єктами, які формують і використовують ресурсні можливості розвитку підприємства, і економічний показник або комплекс показників, які надають кількісну оцінку досліджуваному потенціалу, необхідну для здійснення управлінської діяльності підприємства. Розглянемо детальніше зазначені два аспекти експортного потенціалу.

Експортний потенціал підприємства як економічний показник, є сукупністю та характеристикою ресурсів, що можуть бути використані при виробництві і реалізації експортної продукції. Тобто, оцінювання потенціалу має здійснюватись за показниками обсягу ресурсів і продукції, виробництво і реалізація якої активізується з використанням зазначених ресурсів.

Експортний потенціал підприємства як економічна категорія – це сукупність економічних відносин, що

виникають між підприємством та зовнішнім середовищем його функціонування, з приводу формування та застосування ресурсів і здатностей суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності при виробництві і реалізації продукції на експорт.

Вищезазначене дозволяє відобразити економічну природу формування і функціонування експортного потенціалу та окреслити аспекти його розвитку в умовах імплементації України до міжнародних інтеграційних процесів. Разом з тим, у період формування та запуску «безконтактної економіки», експортний потенціал виступає одним із головних детермінант розвитку як експортної діяльності підприємств, так і економіки України загалом.

Для ідентифікації напрямів та шляхів розвитку експортного потенціалу підприємств переробної галузі України в умовах імплементації до міжнародних інтеграційних процесів, проведемо якісне та кількісне дослідження їх функціонування.

За останнє десятиліття обсяги реалізованої промислової продукції в Україні зросли із 1043,1 млрд. грн. у 2010 р. до 3201,9 млрд. грн – у 3,1 рази (на 2158,8 млрд. грн.) [7]. Зазначимо, що найвищий ланцюговий приріст обсягів реалізації продукції промислового сектору спостерігався у 2011 р. +25,1%, 2015-2017 рр. від +24,3% до +21,7% відповідно, у 2019 р. показник мав від'ємне значення -0,8%, що є наслідком початку пандемії COVID-19 та введених карантинних заходів.

Переробна промисловість є домінуючим сектором промисловості України, вона становить ліву частку вітчизняної реалізованої промислової продукції, котра варіює від 67,4 % у 2010 р. до 57,9% у 2020 р. (рис. 1).

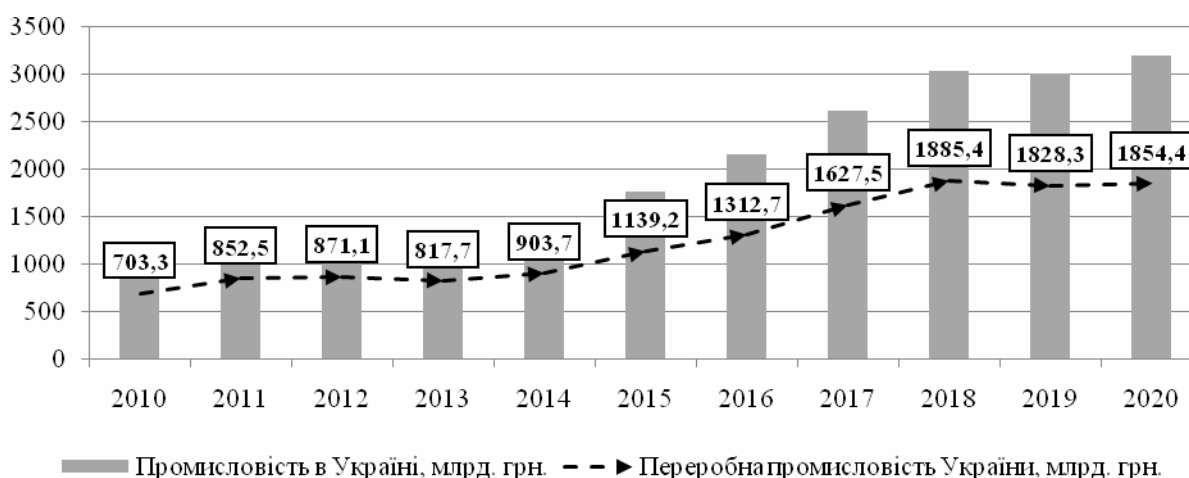

Рис. 1. Динаміка сукупного обсягу реалізованої промислової продукції та продукції підприємств переробної галузі за період 2010-2020рр.

Розроблено авторами на основі джерела: [7]

Протягом досліджуваного періоду спостерігається ріст реалізованої продукції переробних галузей промисловості у 2,6 рази (на 1151,1 млрд. грн.) У 2016 р. у переробній промисловості почалося зростання відновлюючого характеру, передумовами якого стали: покращенням світової кон'юнктури на ринку металів; імпортозаміщення у зв'язку з падінням курсу національної валюти; збільшенням доступу на ринки країн ЄС (передусім продукції із низькою доданою вартістю). У 2019 р. темпи зростання переробної промисловості суттєво зменшились – до 0,9%, що викликано штучною ревальвацією національної валюти через приплив спекулятивного капіталу на ринок облігацій внутрішньої державної позики, це знизило конкурентоспроможність українського товаровиробника як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, разом з тим, ще одним фактор стало погіршилася кон'юнктура на ринку чорних металів [8, с. 11].

За оцінкою МВФ, українська економіка зменшиться у 2020 р. зменшилася на 8,2% [9]. Спад у переробній промисловості значно прискорився на тлі пандемії COVID-19, карантинних заходів та світової економічної кризи. Оскільки скоротилось споживання товарів всередині країни та їх експорт, українські компанії заморозили інвестиції та виробничі ланцюжки. Наразі відновлення промисловості відбувається повільно та нерівномірно. Розглянемо динаміку та структуру обсягів реалізації галузей переробної промисловості (табл. 1).

Таблиця 1.
Обсяги реалізованої продукції галузей переробної промисловості України за період 2010-2020 рр..

Показник, млрд. грн	Рік											2020/2010, +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Переробна промисловість	703.3	852.5	871.1	817.7	903.7	1139.2	1312.7	1627.5	1885.4	1828.3	1854.5	2.6
у % до загального підсумку	67.4	65.3	63.7	61.8	63.3	64.1	60.8	62.0	61.9	60.6	57.9	-
металургійне виробництво	200.0	241.9	223.3	207.3	237.4	278.5	318.2	411.4	492.7	423.5	395.6	2.0
у % до підсумку переробної промисловості	28.4	28.4	25.6	25.4	26.3	24.4	24.2	25.3	26.1	23.2	21.3	-
виробництво харчових продуктів	187.5	216.5	245.9	253.4	302.4	398.0	462.4	548.4	589.9	616.2	668.1	3.6
у % до підсумку переробної промисловості	26.7	25.4	28.2	31.0	33.5	34.9	35.2	33.7	31.3	33.7	36.0	-
машинобудування	97.1	130.8	140.5	113.9	101.9	115.3	131.4	168.3	208.7	212.0	194.6	2.0
у % до підсумку переробної промисловості	13.8	15.3	16.1	13.9	11.3	10.1	10.0	10.3	11.1	11.6	10.5	-
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	75.1	77.9	63.1	48.9	47.1	60.0	69.9	103.2	117.3	85.4	70.7	0.9
у % до підсумку переробної промисловості	10.7	9.1	7.2	6.0	5.2	5.3	5.3	6.3	6.2	4.7	3.8	-
виробництво гумових і пластмасових виробів	45.8	55.6	58.7	58.4	64.2	86.0	107.6	134.1	161.1	163.9	194.8	4.3
у % до підсумку переробної промисловості	6.5	6.5	6.7	7.1	7.1	7.5	8.2	8.2	8.5	9.0	10.5	-
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	32.4	52.7	56.0	48.5	49.8	68.0	60.5	65.8	78.3	79.8	80.8	2.5
у % до підсумку переробної промисловості	4.6	6.2	6.4	5.9	5.5	6.0	4.6	4.0	4.2	4.4	4.4	-
виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	27.0	31.6	34.1	35.9	43.8	60.1	72.7	84.2	104.1	99.5	100.0	3.7
у % до підсумку переробної промисловості	3.8	3.7	3.9	4.4	4.8	5.3	5.5	5.2	5.5	5.4	5.4	-
виробництво меблів	22.7	27.1	29.4	29.6	31.0	35.6	43.7	56.3	67.7	79.4	76.9	3.4
у % до підсумку переробної промисловості	3.2	3.2	3.4	3.6	3.4	3.1	3.3	3.5	3.6	4.3	4.1	-
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри	8.3	9.7	9.8	9.6	11.5	17.4	20.3	25.7	31.1	31.3	30.6	3.7
у % до підсумку переробної промисловості	1.2	1.1	1.1	1.2	1.3	1.5	1.5	1.6	1.7	1.7	1.7	-
виробництво основних фармацевтичних продуктів препаратів	7.4	8.9	10.5	12.2	14.6	20.3	26.1	30.2	34.6	37.4	42.4	5.7
у % до підсумку переробної промисловості	1.1	1.0	1.2	1.5	1.6	1.8	2.0	1.9	1.8	2.0	2.3	-

Джерело: розраховано авторами на основі [7]

Основу переробної галузі України формують підприємства металургійного, харчового, машинобудівного та нафтопереробного секторів економіки (71,6% станом на 2020 р.). Зазначимо, що скорочення частки реалізації у загальній переробці спостерігається у категоріях: металургійне виробництво (з 28,4% до 21,3%), машинобудування (з 13,8% до 10,5%), виробництво коксу та продуктів нафтопереробки (з 10,7% до 3,8%), виробництво хімічної продукції (з 4,6% до 4,4%). Натомість наростили обсяги виробництва та реалізації, а разом з тим, і збільшення частки у переробній промисловості такі галузі економіки: виробництво харчових продуктів (з 26,7% до 36%), виробництво гумових та пластмасових виробів (з 6,5% до 10,5%), виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність (з 3,8% до 5,4%), виробництво меблів (з 3,2% до 4,1%), текстильне виробництво (з 1,2% до 1,7%), фармацевтика (з 1,1% до 2,3%).

Деревообробна галузь залишається однією з небагатьох галузей вітчизняної переробної промисловості, яка за останнє десятиліття змогла пройти крізь усі кризи та рецесії, наростивши обсяги виробництва у 3,7 рази (із 26,9 млрд. грн. у 2010 р. до 100 млрд. грн. у 2020 р.), зокрема, у 2020 р. частка реалізованої продукції дорівнювала 5,4 % від загального показника переробної промисловості України у порівнянні із 2010 р., де показник становив 3,8% (табл. 1).

Активний розвиток деревообробної галузі в умовах стагнації промислового сектору України зумовлений, певною мірою, заходами державної політики, а саме запровадження мораторію на експорт лісу-кругляку (закон № 3246 «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» щодо заборони до 2025 р. експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді, деревних порід вступив в дію 01.11.2015 р.). Він спричинив неоднозначну реакцію країн-імпортерів деревини ЄС: з одного боку, мораторій є обмеженням вільної торгівлі та суперечить міжнародним зобов'язанням України в рамках СОТ та Угоди про асоціацію з ЄС (Ст. 35) [10, с. 135], проте, разом з тим, зазначені заходи обмежили експорт сировини за кордон та надали змогу вітчизняним виробникам активізувати переробку всередині країни. Окрім цього, європейські інвестори стали розглядати галузь як потенційну сферу для запуску бізнесу всередині країни, що позитивно вплинуло на інвестиційний стан галузі.

Обсяг капітальних інвестицій у переробну промисловість України у 2020 р. становив 69328,1 млн. грн., зокрема у деревообробну галузь було інвестовано 11,3% від їх загального обсягу. Після впровадження мораторію з 2015 р. до 2019 р. капітальні інвестиції в деревообробну галузь зросли у 2,36 рази до 9 522,0 млн. грн. (рис. 2). У 2020 р. спостерігається спад інвестування в переробну промисловість у порівнянні з попереднім роком на 33,1%, зокрема, це вплинуло і на скорочення їх обсягу в деревообробний сектор на 17,7 %, що спричинено загальною економічною ситуацією в Україні та світі.

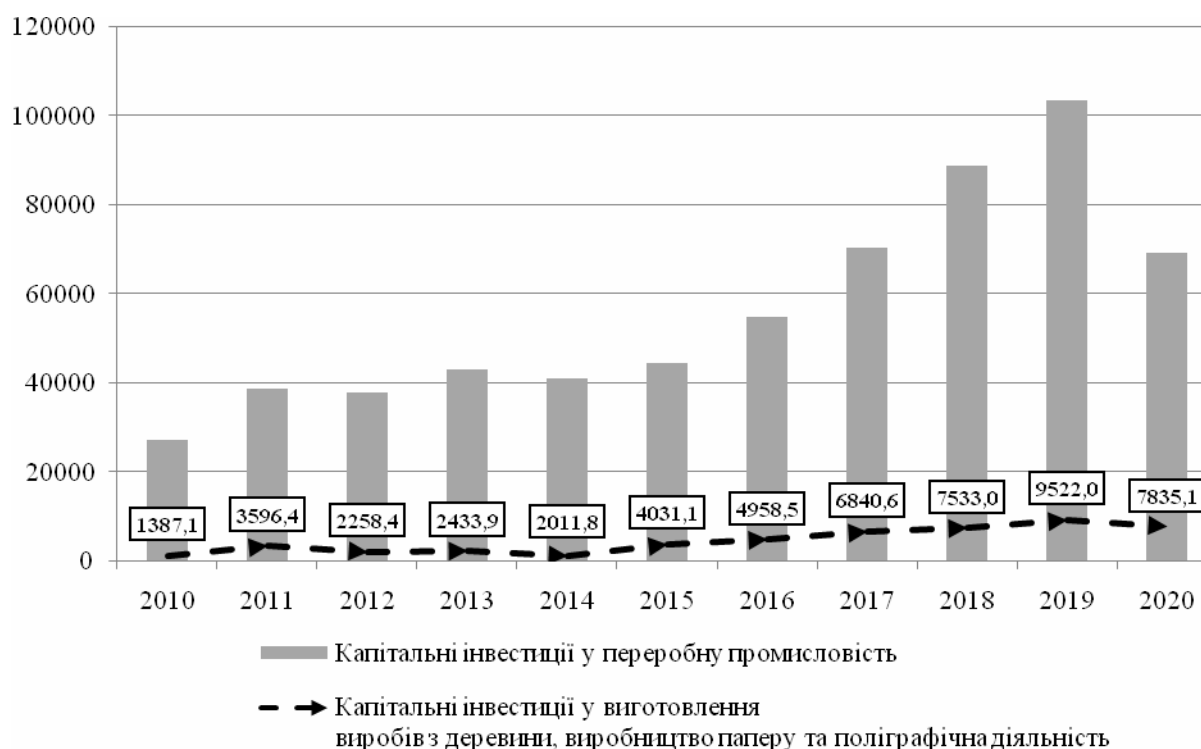

Рис. 2. Капітальні інвестиції у переробну промисловість та виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічну діяльність (млн. грн) за 2010-2020рр.

Розроблено авторами на основі джерела: [7]

У 2019 р. в деревообробну галузь у цілому надійшло 414,8 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій, що на 36,3% більше, ніж у 2016 р., тоді як сукупний приплив ПІІ за цей період становив 11,1% [11]. Це вплинуло на стрімке відновлення позицій деревообробних підприємств на внутрішньому та зовнішніх

ринках. Наголосимо, що на зовнішньоекономічну продукцію деревообробної галузі в Україні встановлено нульові ставки мита, доступ на внутрішній ринок відкритий для іноземних конкурентів та партнерів. А отже, за умови стабільних поставок сировини, вітчизняні деревообробники здатні виробляти якісну й висококонкурентну продукцію.

У межах реалізації та розвитку експортного потенціалу деревообробної промисловості як однієї з динамічних та перспективних галузей переробного комплексу України, покладено здійснення підприємствами експортної діяльності в умовах імплементації до міжнародних інтеграційних процесів, відповідно, динаміку та поточний стан представлено у табл. 3.

Таблиця 3.
Експортна діяльність деревообробних підприємств України в умовах імплементації до міжнародних інтеграційних процесів

Показник	Рік											2020/2010, +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Сукупний експорт, млн. дол. США	51405,2	68394,2	68830,4	63320,7	53901,7	38127,1	36361,7	43264,7	47339,9	50060,3	49191,8	-4,3
Експорт до країн ЄС, млн. дол. США	13051,9	17970,0	17123,7	16758,6	17002,9	13015,2	13496,3	17533,4	20158,5	20752,3	18604,9	42,5
Експорт деревини та виробів з неї, млн. дол. США.	828,2	1078,3	1060,5	1144,4	1262,6	1107,2	1131,6	1205,9	1494,5	1400,7	1411,5	70,4
Частка експорту деревини у сукупному експорті, %	1,6	1,6	1,5	1,8	2,3	2,9	3,1	2,8	3,2	3,0	2,9	-

Джерело: розраховано авторами на основі [7]

Протягом аналізованого сукупний експорт вітчизняних товарів скоротився на 4,3% (-2213,4 млн. дол. США), проте збільшився експорт товарів до країн ЄС на 42,5% (+5553 млн. дол. США), зазначені дані свідчать про розвиток зовнішньоекономічного партнерства та торгівлі із країнами ЄС. Негативним є скорочення частки високотехнологічного експорту в загальному обсязі обробної промисловості України у 2018 р. до 5,4%, у 2014 р. показник становив 7,5%, у 2015 р. – 8,5%, (в ЄС показник дорівняє 15,6%, а у світі загалом – 20,8%).

Експорт товарів деревообробної промисловості у 2010-2020 рр. зріс з 0,8 до 1,4 млрд. дол. США, на 70,4%, галузь забезпечує 2,9% загальної виручки від експорту. Частка експорту деревообробної галузі до країн ЄС, у 2020 р. становила 70,3% (992,7 млн. дол. США), що свідчить про зростання ролі деревообробної галузі у зовнішньоекономічній діяльності України. Динаміку темпів ланцюгового приросту сукупного експорту товарів та експорту товарів деревообробної промисловості представлено на рис. 3.

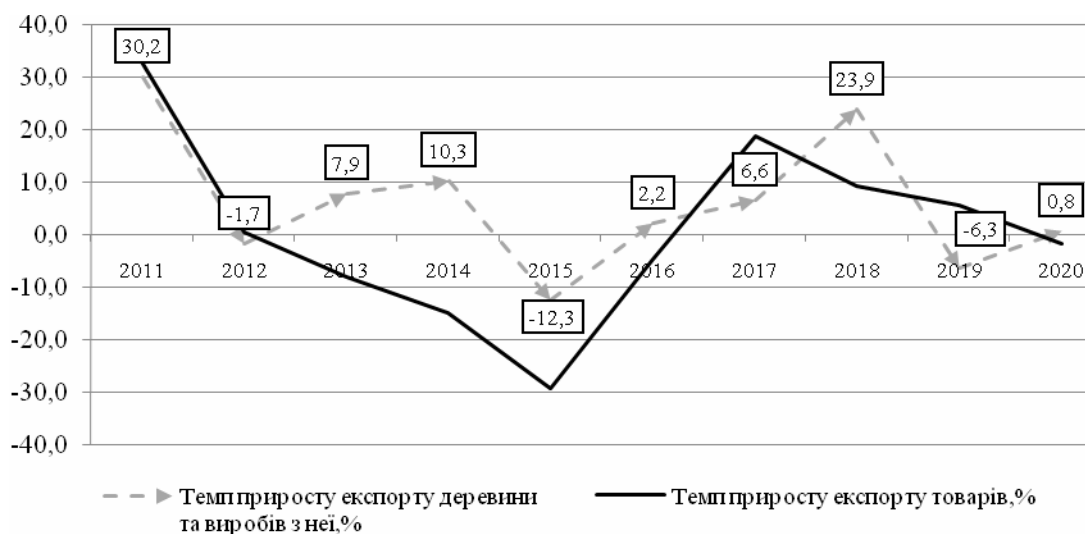

Рис. 3. Темпи ланцюгового приросту сукупного експорту товарів та експорту товарів деревообробної промисловості за період 2011-2020 рр.

Розроблено авторами на основі джерела: [7]

Від'ємні показники приросту сукупного експорту товарів та експорту товарів деревообробних підприємств спостерігалися у 2015 р. -29,3% та -12,3%, відповідно, максимальні значення досліджуваних категорій зафіксовано у 2011 р. – 33,0% та 30,2%, у 2020 р. приріст експорту товарів мав від'ємне значення – 1,7%, а темп приросту експорту деревини та виробів з неї мав позитивну тенденцію після спаду – 0,8% (рис. 3).

Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі з експорту деревини та виробів із неї представлено на рис. 4.

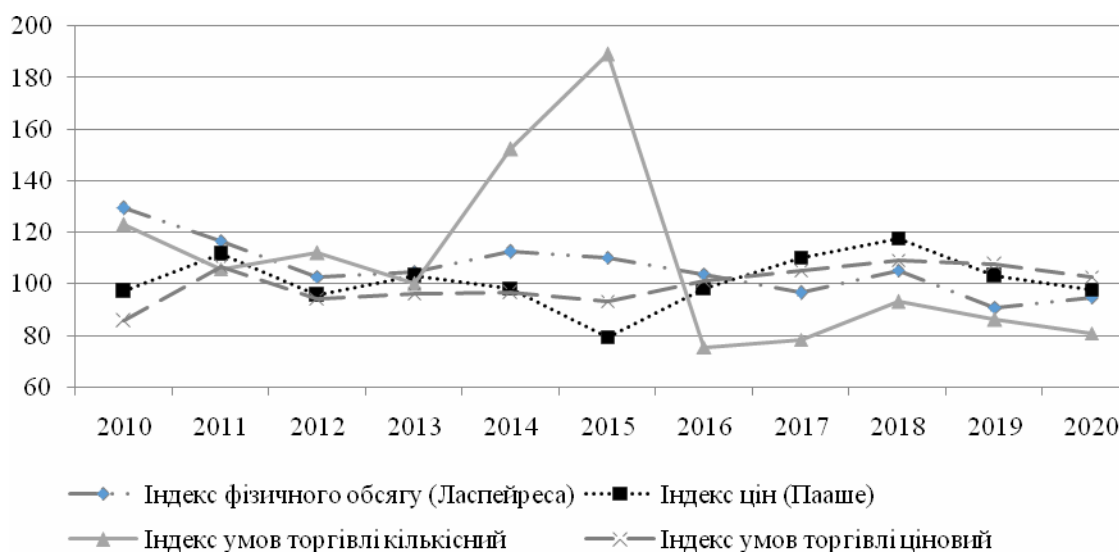

Рис. 4. Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі з експорту деревини та виробів із неї за період 2010-2020 рр.

Розроблено авторами на основі джерела: [7]

Протягом досліджуваного періоду, вартість експорту деревини й виробів із неї формувалася фактично за рахунок збільшення їх кількості, за винятком 2017, 2019, 2020 рр., коли обсяг зменшився на 3,4%, 9,1%, 5,0% відповідно. Негативним фактором є і зростання цін, відповідно до Індексу Пааше, у 2011, 2013, 2017-2019 рр. Так, наприклад, у 2018 р. у порівнянні з попереднім роком, зростання вартості експорту деревини і виробів із неї на 23,9% відбувалося за рахунок зростання цін на 17,7%. Динаміка кількісного індексу за 2010–2015 рр. свідчить про перевищення фізичного обсягу експорту деревини й виробів із неї над імпортом, проте, з 2016 р. ситуація змінилась в протилежну сторону. Значення цінового індексу умов торгівлі у 2010, 2012–2015 рр. було меншим за 100%, тобто ціни експортованої деревини та виробів із неї були менші за імпортні, проте із 2016 р. спостерігається збільшення цінового індексу умови торгівлі із 1,0% до 7,6% у 2019 р., відповідно, умови торгівлі дещо покращились.

У товарному експорті деревини й виробів із неї найбільшу частку у 2010–2019 рр. займали: лісоматеріали, розпиляні або розколоті вздовж (4407) – від 27,7% до 37,0%; лісоматеріали необроблені (4403) – від 21,9% до 0% у 2019 р. (наслідок дії мораторію); листи для облицювання, листи для клеєної фанери (4408) – від 7,0% до 14,0%; вироби столярні та теслярські, будівельні деталі (4418) – від 10,1% до 14,0%; деревина паливна (4401) - від 4,5% до 8,0%. Зазначимо, що наведені показники могли бути кращими, проте заяви про можливе скасування мораторію стримують міжнародних інвесторів.

Впровадження мораторію на експорт лісу-кругляку змінило структуру товарних поставок деревини та виробів з неї з України, але не спричинило зменшення обсягів надходжень по товарній групі 44 УКТЗЕД. Протягом аналізованого періоду спостерігалось збільшення надходжень від експорту деревини та виробів із деревини, яке було забезпечено зростанням валютних обсягів експорту більшості товарних позицій групи 44. Внаслідок дії мораторію зріс експорт товарів первинної обробки деревини та спостерігалось зростання експорту інших товарів, які використовуються як сировина для більш глибокої обробки [12].

У процесі здійсненого дослідження виявлено, що статистика експортної діяльності деревообробної галузі загалом та за товарними групами не відображає достовірної ситуації через низку об'єктивних та суб'єктивних факторів. Перш за все, це невідповідності в системі чинного законодавства України та неузгодженість у класифікації та кодуванні товарів за товарними групами, що призводить до незаконних маніпуляцій на ринку.

З метою розвитку експортного потенціалу підприємств переробної галузі, зокрема деревообробного сектору в умовах імплементації до міжнародних інтеграційних процесів та у період формування та запуску «безконтактної економіки», вважаємо необхідним впровадження на державному рівні наступних заходів:

1. Модифікація Української класифікації товарів ЗЕД з урахуванням міжнародних стандартів статистики лісового господарства, класифікацій та визначень лісової продукції Продовольчої та сільськогосподарської Організації Об'єднаних Націй (ФАО).

2. Посилення державних програм стимулювання виробництва сучасного та високотехнологічного деревообробного обладнання.

3. Експорт необробленої деревини за «залишковим» принципом (після забезпечення потреб вітчизняних виробників), за яким ефективно працюють інші країни світу. Вітчизняні підприємства слід забезпечувати прямими довгостроковими договорами, а для нових підприємств і задоволення зростаючих потреб існуючих використовувати постійно діючі прозорі аукціони.

4. Модернізація програм технічного регулювання електронного обліку деревини та позбавлення повторів у галузі державного моніторингу за відповідністю експортованого товару деревообробної промисловості через об'єднання систем електронного обліку деревини, підтримки управлінських рішень та інформаційної системи.

5. Забезпечення стабільних фіскальних умов, інвестиційних стимулів та підтримку вітчизняних деревообробних підприємств у пошуках нових партнерів та здійснення експортної діяльності у період переходу до «безконтактної економіки», а саме: пандемічних обмежень, відсутності можливості проведення та відвідування виставкових центрів.

Висновки та рекомендації. У статті розглянуто вплив імплементації України до міжнародних інтеграційних процесів на розвиток експортного потенціалу підприємств переробної галузі. Визначено, що головною метою імплементації виступає створення сприятливих умов зовнішньоекономічної діяльності у контексті лібералізації торгівлі, що є результатом зниження або нівелювання торгівельних бар'єрів та передумовою для розвитку експортного потенціалу. Пандемія COVID-19 значно вплинула на трансформаційні процеси в міжнародних економічних відносинах та на формування «low touch economy». Набуло нового визначення поняття «експортний потенціал» як економічна категорія, що відображає характер відносин між суб'єктами, які формують і використовують ресурсні можливості розвитку підприємства, і економічний показник або комплекс показників, які надають кількісну оцінку досліджуваному потенціалу, необхідну для здійснення управлінської діяльності підприємства.

Переробна промисловість є домінуючим сектором промисловості України, у 2020 р. частка її реалізованої продукції становила 57,9% від загального обсягу, за досліджуваний період відбувся ріст обсягів реалізації у 2,6 рази (на 1151,1 млрд. грн.). Основу переробної галузі формують підприємства металургійного, харчового, машинобудівного та нафтопереробного секторів економіки (71,6% станом на 2020 р.). Деревообробна галузь є стратегічно перспективним експортоорієнтованим сегментом переробної промисловості України та важливою ланкою в інтеграції національної економіки до міжнародних інтеграційних процесів, за останнє десятиліття вона наростила обсяги виробництва у 3,7 рази, у 2020 р. частка реалізованої продукції дорівнювала 5,4% від загального показника переробної промисловості України. Експорт товарів деревообробної промисловості у 2010-2020 рр. зріс на 70,4%, галузь забезпечує 2,9% загальної виручки від експорту (частка експорту галузі до країн ЄС у 2020 р. становила 70,3%). У товарному експорті найбільшу частку займали: лісоматеріали, розпиляні або розколоті; листи для облицювання, листи для клесної фанери; вироби столярні та теслярські, будівельні деталі; внаслідок дії мораторію експорт групи лісоматеріали необроблені скоротився до нуля.

З метою розвитку експортного потенціалу підприємств переробної галузі, зокрема деревообробного сектору, в умовах імплементації до міжнародних інтеграційних процесів та у період формування та запуску «безконтактної економіки», сформовано перелік рекомендаційних заходів, впровадження яких, у довгостроковій перспективі призведе до інтенсивного розвитку деревообробної галузі та переробної промисловості загалом.

Список літератури.

1. Проект “Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики”. Центр Разумкова, 2020. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf (дата звернення 31.08.2021).

2. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України” від 28.08.2021 № 448/2021 // Відомості Верховної Ради України. – 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text> (дата звернення 01.09.2021).

3. Світова організація торгівлі (СОТ). Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/svitova-organizaciya-torgivli-sot> (дата звернення 01.09.2021).

4. Угода про асоціацію. Європейська інтеграція // Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu> (дата звернення 01.09.2021).

5. Відносини Україна-НАТО // Місія України при НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/vidnosini-ukrayina-nato> (дата звернення 01.09.2021).

6. Тюріна Н. М. Сутнісні характеристики експортного потенціалу / Н.М. Тюріна, Є. О. Шелест // Вісник Хмельницького національного університету. Серія “Економічні науки”. 2009. № 4, Т.3. с. 189-196.

7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 27.08.2021).

8. Стан промисловості України. Аналітичний центр економічно-правових досліджень та прогнозування. URL: https://fru.ua/images/doc/analitics/Stan_promyslovosti_1-2020.pdf (дата звернення 27.08.2021).

9. МВФ погіршив прогноз падіння ВВП України в 2020 р. URL:

10. Макогон Ю. В., Мартиненко О. В. Європейський досвід та українські перспективи розвитку експортного потенціалу підприємств деревообробної галузі України. *I Міжнародна науково-практична конференція "Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи"*, м. Київ, Україна, 23 квітня, 2020 р., с. 134-135.

11. Гужва І. "Дерев'яні" реформи та їх наслідки. URL: https://zn.ua/ukr/promyshliennost/derev-yani-reformi-ta-yih-naslidki-337333_.html (дата звернення 02.09.2021).

12. Дергачов Є. В., Мартиненко О. В. Напрями підвищення ефективності експортної діяльності деревообробних підприємств України. № 5 (2020): Сучасні підходи до управління підприємством. URL: <http://spu.fmm.kpi.ua/article/view/204752> (дата звернення 02.09.2021).

References.

1. Razumkov Center, (2020), Project "Sectoral integration of Ukraine into the EU: preconditions, prospects, challenges", available at: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr (Accessed 31 Aug 2021).

2. President of Ukraine (2021), Decree of the President of Ukraine On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the Strategy of Foreign Policy of Ukraine" dated 28.08.2021 № 448/2021, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text> (Accessed 1 Sept 2021).

3. World Trade Organization (WTO). Permanent Mission of Ukraine to the United Nations and other international organizations in Geneva, available at: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/svitova-organizaciya-torgivli-sot> (Accessed 1 Sept 2021).

4. Cabinet of Ministers of Ukraine, Association Agreement. European integration, available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yeuropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> (Accessed 1 Sept 2021).

5. Mission of Ukraine to NATO, Ukraine-NATO relations, available at: <https://nato.mfa.gov.ua/vidnosini-ukrayina-nato> (Accessed 1 Sept 2021).

6. Tiurina, N. M. And Shelest, Ye. O. (2009), "Essential characteristics of export potential", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky"*, vol. 4, pp. 189-196.

7. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 27 Aug 2021).

8. Analytical Center for Economic and Legal Research and Forecasting (2020), The state of Ukraine's industry, available at: https://fru.ua/images/doc/analytics/Stan_promyslovosti_1-2020.pdf (Accessed 27 Aug 2021).

9. "The IMF has worsened the forecast of falling GDP of Ukraine in 2020", [Online], available at: <https://ua-news.liga.net/economics/news/mvf-pogirshiv-prognoz-padinnya-vvp-ukraini-v-2020-rotsi> (Accessed 27 Aug 2021).

10. Makohon, Yu. V. and Martynenko, O. V. (2020), "European experience and Ukrainian prospects for the development of export potential of enterprises in the woodworking industry of Ukraine", *I Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiia "Biznes, innovatsii, menedzhment: problemy ta perspektivy"* [I International Scientific and Practical Conference "Business, Innovation, Management: Problems and Prospects"], Kyiv, Ukraine, pp. 134-135.

11. Huzhva, I. "Wooden" reforms and their consequences", [Online], available at: https://zn.ua/ukr/promyshliennost/derev-yani-reformi-ta-yih-naslidki-337333_.html (Accessed 2 Sept 2021).

12. Derhachov, Ye. V. and Martynenko, O. V. (2020), "Directions for increasing the efficiency of export activities of woodworking enterprises of Ukraine", *Suchasni pidkhody do upravlinnia pidpriemstvom*, vol. 5, [Online], available at: <http://spu.fmm.kpi.ua/article/view/204752> (Accessed 2 Sept 2021).

Стаття надійшла до редакції 09.09.2021 р.